

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Cavit, *Akşehir Kitabeleri ve Tetkikat (Kitabeler-Türbeler-Mezarlar-Akşehir'de Gömülü Ünlü İnsanlar)*, Muğla 1934, s. 9-15; Faik Soyman – İbrahim Tongur, *Konya Eski Eserler Kılavuzu*, Konya 1944, s. 163-167; İbrahim Hakkı Konyalı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir: Tarih-Turistik Kılavuz*, İstanbul 1945, s. 417-443; a.m.f., "Akşehir'de Mahmud Hayran Türbesi", *Tarih Konuşuyor*, sy. 29, İstanbul 1966, s. 2365-2369; Yekta Demiralp, "Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin Mimari Özellikleri ve İnşa Evreleri Hakkında Gözlemler", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler*, Ankara 1995, II, 23-31; a.m.f., *Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları*, Ankara 1996, s. 65-71; Rifki Melül Meriç, "Akşehir Türbe ve Mezarları", *TM*, V (1936), s. 145, 146, 210-212; Yılmaz Önge, "Konya-Akşehir-Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin Restorasyonu", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 2, Ankara 1975, s. 77-121; Örcün Barışta, "Anadolu Medeniyetleri Sergisi Ardından Anadolu Beylikler Dönemi Ahşap İşçiliğinden Bir Sanduka", *MK*, sy. 44 (1984), s. 92, 93, 96.

YEKTA DEMİRALP

SEYYİD MEHMED EMİN EFENDİ

(ö. 1076/1665)

Osmanlı şeyhülislâmı.

I. Ahmed döneminde Halep kadısı olan ve Kara Sun'î lakabıyla tanınan Sun'ullah Efendi'nin (ö. 1023/1614) oğludur. Annesi tarafından Emîr Sultan'ın torunlarından olduğu kaydedilir; seyyid unvanı ile anılması da muhtemelen bu akrabalığa dayanır. Mehmed Emin Efendi, babasından eğitim aldıktan sonra İstanbul'a giderek devrin ulemâsından ve özellikle Azmîzâde Efendi'den ders alıp tahsilini tamamladı. Safer 1037'de (Ekim 1627) Nişancı Mehmed Paşa Medresesi'nde müderrisliğe başladı. Zilkade 1039'da (Haziran 1630) Yahyâ Efendi Medresesi'ne, Rebûlelvel 1042'de (Eylül 1632) Murad Paşa Medresesi'ne ve Ramazan 1043'te (Mart 1634) Sahn-ı Semân müderrisliğine getirildi. Rebûlelvel 1047'de (Ağustos 1637) Şah Sultan, Zilhicce 1048'de (Nisan 1639) Ayasofya-i Kebîr ve Cemâziyelevvel 1050'de (Ağustos-Eylül 1640) Süleymaniye medreselerine tayin edildi. Receb 1051'de (Ekim 1641) Selânik kadılığına getirildi, azlından önce Edirne pâyesini aldı ve Cemâziyelevvel 1053'te (Temmuz-Ağustos 1643) mâzul oldu. Receb 1056'da (Ağustos 1646) Halep, Zilhicce 1056'da (Ocak 1647) Kahire kadılığına getirildi; Şâban 1057'de (Eylül 1647) ayrıldı ve 1059'da (1649) İstanbul kadılığına tayin edildi.

14 Şâban 1060'ta (12 Ağustos 1650) İstanbul kadılığından azlından sonra kendi

sine Güzelhisar ve Tokat arpalıkları verildi. Naîmâ, bu tarihlerde meydana gelen çeşitli hadiseleri anlatırken Sun'îzâde'nin ismini sık sık zikretmiştir. 1063 (1653) olaylarını naklettiği kısımda, şeyhülislâmlık makamında bulunan Bahâî Efendi'nin Seyyid Mehmed ile çocukluk dönemine kadar inen yakınlıkları dolayısıyla ona defalarca Anadolu kazaskerliğini vaad ettiğini, ancak vadinin yerine getirmediğini, bundan dolayı Seyyid Mehmed'in büyük bir üzüntü duyduğunu belirtir. Nihayet 12 Zilkade 1064'te (24 Eylül 1654) Anadolu kazaskerliği makamına tayin edilen Seyyid Mehmed, Şevval 1065'te (Ağustos 1655) emekli oldu. Ardından Rumeli pâyesi aldı ve Şâban 1067'de (Mayıs 1657) Rumeli kazaskerliğine getirildi. 1068 yılının Receb ayı ortalarında (Nisan 1658) azledildi ve inzivaya çekildi. Ancak 1071'de (1660-61) ikinci defa Rumeli kazaskeri oldu. Bu görevini sürdürürken 13 Cemâziyelâhir 1072'de (3 Şubat 1662) Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa ile anlaşmazlığa düşen Esîr Mehmed Efendi'nin azli üzerine şeyhülislâmlığa getirildi.

Devrin kaynaklarında Mehmed Emin Efendi'nin "hafifmeşrep" olduğu ve şeyhülislâmlık makamının vakarını muhafaza edemediği, bu yüzden on ay kadar şeyhülislâmlık yaptıktan sonra yaşlılıktan dolayı bunama gerekçesiyle 9 Rebûlâhîr 1073'te (21 Kasım 1662) toplanan divan sırasında alınan kararla azledildiği belirtilir. Ayrıca azil sebebi olarak umûr-ı hâriciyyesinin bulunmayışının yanı sıra rüşvet aldığı söy-

lentileri de gösterilir. Kaynaklarda zikredilen bir başka gerekçe ise Melâmîyye tarikatında kutub derecesine kadar yükselmiş olan Sütçü Beşir Ağa ile müridlerinin idamlarına fetva vermesidir (*DİA*, XXIX, 32).

Mehmed Emin Efendi, Muharrem 1076'da (Temmuz 1665) Beşiktaş'taki yalısında vefat etti. Mezarı Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdâî Dergâhı civarındadır. Mehmed Nermi Haskan'ın verdiği bilgiye göre Mehmed Emin Efendi'nin büyük kavuklu şahidesi, caminin kible tarafında yer alan ve 1894 depreminden sonra yapılan tamir esnasında caminin büyütülmesi sebebiyle cami sahnının altında kalan mezarlıktır. Kavuğunun Selimzâde kabrinin önünde bulunduğu bilgisi verilmekte ve kabrinin Fâik Paşa'nın yanında olduğu tahmin edilmektedir. Mehmed Emin Efendi'nin Deriş Abdî-i Mevlevî'den meşkettiği ta'lik hatında maharet sahibi olduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Naîmâ, *Târih*, V, 19, 131, 244, 352-356, 428; VI, 329; Silâhdar, *Târih*, I, 229; Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, I, 316-318; La'îzâde Abdülbâki, *Sergüzeşt: Aşka ve Âşıklara Dair, Melâmî Büyüklüğü* (haz. Tahir Hafızalioğlu), İstanbul 2001, s. 57; *Sicill-i Osmânî*, IV, 175; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 481-482; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 478; Danişmend, *Kronoloji*², V, 129; Abdülkadir Altunsoy, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 92; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 91-92, 106; Mehmet İpşirli, "Üsküdar'da Medfun Şeyhülislâmlar", *Üsküdar Sempozyumu IV: Bildiriler* (ed. Coşkun Yılmaz), İstanbul 2007, II, 447-448; "Melâmîyye", *DİA*, XXIX, 32.

TAHSİN ÖZCAN

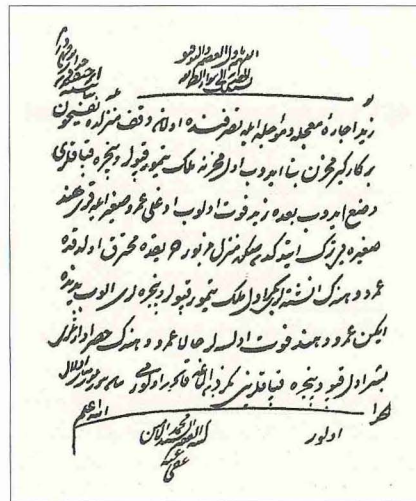
SEYYİD MEHMED ŞERİF EFENDİ

(ö. 1193/1779)

Osmanlı şeyhülislâmı.

1115'te (1703) doğdu. Osmanlı ulemâsından Yenişehirli Şerif Efendi'nin oğlu ve Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin kızı tarafından torunudur. Babası Şerif Efendi'nin Bursa kadılığından mâzulen 1121'de (1709) vefatından sonra annesi Kazasker Kevâkibzâde Veliyyüddin Efendi ile, kendisi de üvey babasının kızıyla evlendi. Tahsilini tamamlayarak 1133'te (1721) müderris oldu. 1159'da (1746) Âmid (Diyarbakir) kadılığına tayin edildi. Bir süre Bursa ve ardından Mekke kadılığı pâyesi aldı ve nakîbüleşraflık görevine getirildi. Muharrem 1170'te (Ekim 1756) İstanbul kadısı oldu. Muharrem 1180'de (Haziran 1766) Anadolu kazaskerliğine tayin edildi, 16 Ramazan 1183'te (13 Ocak 1770) Rumeli kazasker-

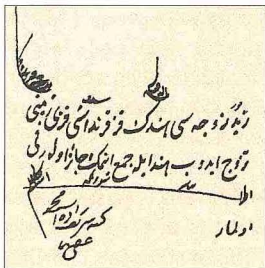
Seyyid Mehmed Emin Efendi'nin bir fetvası (*İlmîyye Salnâmesi*, s. 482)

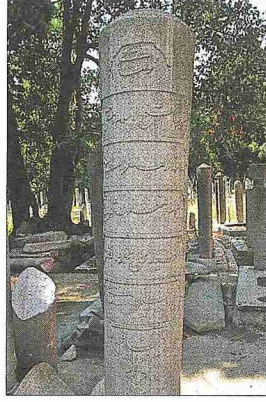
liğine getirildi, ancak birkaç ay sonra azledildi.

1 Cemâziyelâhîr 1187'de (20 Ağustos 1773) Mirzazâde Mehmed Said Efendi'nin istifası üzerine III. Mustafa tarafından şeyhülislâmlığa tayin edildi. İstanbul kadısı olmadan önce üstlendiği nakîbüleşraflık görevini şeyhülislâm oluncaya kadar sürdürdü. Ancak bu iki görevin bir arada yürütülmesi âdet olmadığından şeyhülislâmlığında nakîbüleşraflık ikinci defa Seyyid İbrâhim Efendi'ye verildi. Mehmed Şerif Efendi, altı buçuk ay kadar şeyhülislâmlık yaptıktan sonra III. Mustafa'nın vefatı üzerine tahta geçen I. Abdülhamid tarafından 15 Zilhicce 1187'de (27 Şubat 1774) azledilerek yerine üçüncü defa Dürrîzâde Mustafa Efendi getirildi. Azlini müteakip altı yıl evinde ikamet eden Mehmed Şerif Efendi 16 Zilhicce 1193'te (25 Aralık 1779) vefat etti. Mezarı Eyüp'te, Eyüp İskelesi'nden Bostan İskelesi'ne giden yolun solunda Boyacı sokakta (Sultan Reşad caddesinde) Hüsnü Paşa Türbesi yanında ve Çivîzâde Muhyiddin Mehmed Efendi'nin mezarı civarındadır. Şerifzâde sofası olarak adlandırılan bu mevkide daha sonra Canan Hanım Türbesi yapılmıştır (Haskan, I, 181).

Seyyid Mehmed Şerif Efendi, İstanbul kadılığı ve nakîbüleşraflık görevlerinde bulunduğu dönemde dedesi Çatalcalı Ali Efendi'nin şeyhülislâmlığı esnasında verdiği fetvaları bir araya getiren tekme çekmiş ve *Mecmûatü'l-aliyye fi'l-fıkhi'l-Hanefiyye* adıyla müstakil bir eser haline getirmiştir. *Fetâvâ-yı Ali Efendi* adıyla basıkları yapılan (İstanbul 1245, 1258) ve çok sayıda yazma nüshası bulunan eserin girişinde dedesinin fetvalarının haleflerinin güvenini kazandığını ve uygulamada esas alındığını, ancak dedesi tertip ederek temize çekmeden vefat ettiği için bu işi kendisinin yaptığını söyler. Mecmuanın İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi'nde bulunan yazma nüshasının (nr. 137-139) ilk ve son sayfalarında yer alan kayıtlardan eserin Seyyid Mehmed Efendi'nin kızı Şerife Fâtma Hanım bint Hatice Hanım tarafından fetvahâneye vakfedildiği anlaşılmaktadır

Seyyid Mehmed Şerif Efendi'nin bir fetvası (İlmiyye Salnâmesi, s. 541)

Seyyid Mehmed Şerif Efendi'nin mezar taşı - Eyüp / İstanbul

(Özen, III/5 [2005], s. 369-370). Bursalı Mehmed Tâhîr, Mehmed Şerif Efendi'ye ait fetvaların *Fetâvâ-yı Şerifzâde* adıyla toplandığını söyler (Osmanlı Müellifleri, II, 61) diğer kaynaklarda böyle bir kayıdı yer almaması, Mehmed Şerif Efendi'nin dedesine ait fetvaları derlediği mecmuanın yanlışlıkla kendisine nisbet edilmiş olduğunu düşündürmektedir. Mehmed Şerif Efendi'nin ta'lik hattında maharet sahibi olduğu ve bu hattı Kâtibzâde Mehmed Refî Efendi'den öğrendiği belirtilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), II/B, s. 24, 26, 114, 118; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Devhatü'l-meşâyih*, İstanbul 1978, s. 104-105; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 541; *Osmanlı Müellifleri*, II, 61; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 494-495; Danişmend, *Kronoloji*?, V, 144; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 147; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 74; Mustafa Sarıçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakîbü'l-Eşraflık Müessesesi*, Ankara 2003, s. 130, 135; Hulusi Yavuz, "Eyüpsultan'da Medfün Osmanlı Şeyhü'l-İslâmları", *Tarih, Kültür ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu IV: Tebliğler*, İstanbul 2000, s. 416; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüplü Meşhurlar*, İstanbul 2004, I, 181; Şükrü Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, III/5, İstanbul 2005, s. 369-370.

TAHSİN ÖZCAN

SEYYİD MUHAMMED CAVNPÜRÎ

(سید محمد الجونپوری)

Seyyid Muhammed b. Seyyid Hân el-Kâzîmî el-Hüseyînî el-Cavnüpürî (ö. 910/1505)

Hindistan'da mehdîlik iddiasıyla ortaya çıkan ve Mehdeviyye hareketini kuran kişi.

14 Cemâziyevlevvel 847'de (9 Eylül 1443) Cavnüpür'da doğdu. Dönemindeki kaynakların hiçbirinde annesinin adının Âmine, babasının Abdullah olduğu zikredilmemesine

rağmen bazı Mehdevî kaynaklarında mehdîliğini kanıtlamak amacıyla anne ve babasının isimleri bu şekilde kaydedilmiştir. Henüz küçük yaşta iken gelişen ve mükemmel bir hâfızaya sahip bulunan Muhammed yedi yaşında Kur'an'ı ezberlemiş, Mehdevî kaynaklarında belirtildiğine göre on iki yaşında iken hocası Şeyh Dânyâl Çiştî'den "esedü'l-ulemâ" unvanını almış, çevresinde ilmi ve ihlâsî ile tanınmıştır.

Seyyid Muhammed kırk yaşında hac vazifesini yerine getirmek üzere Cavnüpür'dan ayrıldı, birçok yere uğradıktan sonra 901 (1495-96) yılında Mekke'ye ulaştı. İddiasına göre bir tavaf esnasında kendisinin geleceği vaad edilen mehdî olduğu bildirildi. Burada mehdîliğini ilân ettiyse de Mekke âlimleri bunu ciddiye almadı. Ertesi yıl Gucerât'a döndü ve 903'te (1497) Ahmedâbâd'daki Tac Han Sâlâr Camii'nde mehdîliğini tekrar ilân etti. Önceleri kendisiyle ilgilenmeyen Sünnî âlimleri daha sonra onun Allah'ın bu âlemde görülebileceği iddiasına şiddetle karşı çıktılar. Ahmedâbâd'daki ortamı tehlikeli bulan Seyyid Muhammed, Patan yakınlarındaki Barhlî'ye gitti. 905 (1499-1500) yılında mensupları tarafından "da'vâ-yı müekkede" (Allah tarafından desteklenmiş mesaj) diye adlandırıldı ve mehdîlik iddiasını tekrar ileri sürdü. Muhallifleri yanında takvâsı ve bilgisinden dolayı Hindistan, Afganistan ve diğer yerlerde çok sayıda mensubu oluştu. Aynı yıl çevredeki idareciler mektuplar yazdı ve onları kendisini mehdî olarak kabul etmeye çağırdı, yalancılığı ispat edildiği takdirde ölüme mahkûm edilmeye razı olduğunu belirtti. Mehdevîler'e göre mektup gönderilen liderlerden sırasıyla Mâvlâ, Gucerât, Ahmednagar, Kandeher ve Ferah hükümdarları Gıyâseddin Halacî, Mahmud Begrâ, Ahmed Nizamşah, Şah Beg ve Mîr Zünnûn onun davetini kabul etti. Ancak mehdîliği konusunda ulemâyı etkilemeye muvaffak olamadı ve halkın çoğunluğu tarafından sahtekâr diye görülme devam etti. Bununla birlikte çevresindeki bir kısım halk üzerinde tesirinin arttığını gören ulemâ onun sürgün edilmesini istedi. Barhlî'den sonra Jalore, Palandur, Jaisalmer, Napore, Nasrîpür, Tatta'ya sürülen ve gittiği yerlerdeki ulemâyâ yine iddiasını kabul ettiremeyen Seyyid Muhammed, neticede Mîr Zünnûn tarafından yönetilen Horasan bölgesindeki Ferah şehrine ulaştı. Burada ilgiyle karşılandı ve mensuplarının sayısında büyük artış oldu. Ferah'ta iki buçuk yıl kadar kaldıktan sonra 19 Zilkade 910 (23 Nisan 1505) tarihinde öldü. Seyyid Muhammed'in mânevî mirası baş-